

En garnhärva skulle bestå av 1 500 alnar tråd

MED GAMLA LÄNGDMÅTT MÅTT

Visste du att en garnhärva egentligen inte talar om vikt utan längd? Förr skulle en härva bestå av 1 500 alnar tråd, alltså 890,7 meter. Detta var bara ett av alla de gamla längdmått, som bönderna hade att hålla reda på.

I dag är det ordning och reda på de svenska måtten. De är standardiserade och noga beskrivna. Annorlunda var det förr i tiden, i det gamla bondesamhället. Ofta fanns namn som betydde olika i olika delar av landet.

Ännu i sen tid traggades vissa mått i de svenska små- och folkskolorna. Dussin, tjog, ris, gross, bal, bok och tunnland fick undertecknad lära sig räkna med på 1950-talet.

Det kan var intressant att titta lite närmare på en del av alla de olika längdmått bondebefolkningen förr hade att hålla reda på. Vi återkommer senare med andra typer av gamla måttenheter.

Famn, aln och fot

1 famn = 3 alnar = 6 fot = 72 verktrum = ungefär 178 centimeter.

Sträck ut armarna så långt du kan och är du någorlunda normalt växt så får du ungefär en famn mellan fingerspetsarna. Från armbågen till fingerspetsen är det cirka en aln och en normalstorfot brukar vara ungefär 30 centimeter. Ett ungefärligt trecentimetermått finns i avståndet mellan tumspetsen och den första leden på tummen.

Det är tydligt att det gamla måtten på sitt sätt var praktiska. Men det gällde säkert att man skulle vara småväxt om man skulle sälja t ex tyg.

Aln: Efter 1609 var 1 aln = 59.38 cm.

□ Långt in i vår tid har bönder runt om i Sverige använt sig av det gamla famnmåttet. Och med hjälp av detta kunde man mäta ut den ännu i dagligt tal använda ytenheten tunnland.

Var ett riktmått och kallades Rydaholmsalnen efter likaren i Rydaholms kyrka i Småland. Före 1609 var alnen 56 i Östergötland och kring Mälaren och 64 cm i Västergötland. Alnen försvann vid decimalindelningen 1855.

Decimallinje: 1739 fastställdes att foten skulle hålla 10 decimaltum, en tum 10 linjer och en linje 10 gran = 2,969 mm. I hantverk delades dock foten i 2 kvarter, kvartret i 6 verktrum och tummen i halva, fjärdedelar och åttondelar. Denna indelning används ibland fortfarande.

Finger: Ett finger var en sextondels fot. Indelningen lånades från den romerska foten, som delades i 16 digiti (fingrar) och 12 unciae (tummar).

Fjärding: Som namnet antyder är fjärdingen en fjärdedels gammal mil, vilket motsvarar 2 672 meter.

Gran: Längdmåttet gran var en tiondels linje = 0,297 mm = 10 skrupler.

Härva: 1739 bestämdes att garnhärvan skulle omfatta 16 knäpp linnegarn eller 12 knäpp garn av annat material samt att varje knäpp skulle innehålla 100 trådar och ha en omkrets av 1,5 aln. I praktiken var det dock vanligare att en knäpp omfattade 60 trådar.

Kabellängd: Detta var ett mått med vilket man förr mätte avstånd till sjöss. En kabellängd var samma som 100 famnar, vilket motsvarar 178 meter. Senare ändrades kabellängden till att vara en tiondels nautisk mil, alltså 185 meter.

Kavle: Lantmätarna i Dalarna, så kallade revkarlar, använde förr en mätsång, vilken höll 6 alnar, delad i 9, senare 10 kavlar om vardera 3,5 dm.

Knogmål: Detta mått motsvarade lillfingerets längd och kom mest till användning i samband med stickning.

Krympaln: Denna aln förekom i väveri och gjuteri och var större än den vanliga alnen. Detta för att ta med krympmånen och i beräkningen. Väven krympte vid tvättningen och gjutgodset då kallnade.

Kvarter: Längdmåttet kvarter betyder ursprungligen en fjärdedel. Det uttalas med betoningen på andra stavelsen. En kvarter var en kvarts aln, alltså 6,12 cm.

Lantmil: Detta är den gamla svenska milen, som var 4 fjärdingsväg. I moderna mått mått var lantmilen 10 688,54 meter.

Linje: En linje är egentligen en tiondels tum, alltså ungefär 3 mm. I skräddarspråk är linjen detsamma som en fjrtiondedels engelsk tum. Fotogenlampsbrännare graderades långt fram i tiden i linjer efter gångningen.

Musköthåll: Detta mått visar givetvis hur

långt en musköt sköt. Under 1600- och 1700-talet var ett musköthåll 300 steg a 2,5 fot, alltså cirka 225 meter.

Näverskomil: Detta måste ha varit ett ganska osäkert mått. Måttet angav nämligen den vägsträcka på vilken man nötte ut ett par näverskor, ungefär 6 fjärdingsväg, alltså cirka 16 000 meter.

Palm: Under 1600-talet användes för att mäta höjden på hästar och tjockleken på timmer, speciellt masttimmer. En palm motsvarade 8 a 9 cm.

Rast: Detta är ett medeltida, möjligen ännu äldre ord, som kom att ersättas med längdmåttet mil.

Rev: Detta var ett mätsnöre, sedermera ersatt med mätkedja, som motsvarande 10 stänger = 100 fot = 29.69 meter.

Skinnaraln: Denna aln var den måttsticka som användes av skinnskräddarna i Malung. Den innerhöll 6 kvarter, alltså 1,5 aln.

Skrupel: Detta var det gamla decimalsytemets minsta längdenhet. En skrupel var en tusendels decimaltum, vilket motsvarar 0,03 mm.

Spann: Längdmåttet spann användes i södra Sverige då man mätte kvarnstenar och slipstenar. Ett spann motsvaras av längden mellan tummen och pekfingret eller mellan tummen och lillfingeret med lut spärrade fingrar, i genomsnitt cirka 15 cm.

Steg: Det gick två steg på en famn. Ett steg var alltså 90 cm.

Sträng: En sträng var samma som 16 passor a 250 alnar, alltså 2 375,23 meter lingarn. Bomulls- filt- och klädesgarn mättes i härvor.

Stång: En stång var 10 fot, vilket i dagens mått motsvarar 2,969 meter.

Detta var de vanligaste längdmåtten. Det fanns ytterligare ett antal som våra förfäder hade att hålla reda på. (FLT).

Göran Jakobsson